10. Typy knihovního softwaru

Knihovní software umožňuje automatizaci procesů knihovny a zároveň obsahuje nástroje pro propojení a komunikaci s externími zdroji a systémy.

V souvislosti s knihovním softwarem se obvykle hovoří o **modulární struktuře**. Typickými moduly jsou např. modul katalogizace, výpůjční modul, online katalog, modul akvizice aj. Protože však neexistuje jednotná definice modulů, jejich pojetí se může lišit (např. správa exemplářů může být chápána jakou součást katalogizace nebo jako samostatný modul, správa čtenářských plateb jako součást výpůjčního protokolu nebo jako samostatný modul atd.).

Dříve byly jednotlivé moduly knihovního softwaru samostatnými programy. V dnešních softwarech jsou však jednotlivé funkční součásti velmi úzce propojeny, dokonce **některé knihovní softwary jsou prezentovány jako nemodulární a jsou distribuovány jako celek**, takže by možná bylo přesnější hovořit spíše o **funkcích či funkčních oblastech** knihovního softwaru než o jeho modulech[1)].

Rozhodnutí, jaký software bude knihovna používat, je jedním z nejdůležitějších rozhodnutí knihovny, které se týká poskytování služeb uživatelům. I když knihovníci mají tendenci zaměřit se při výběru pouze na to, jaké funkce který software nabízí, **je důležité nejen to, který konkrétní software si knihovna zvolí, ale také to, o jaký typ softwaru jde a jaké způsoby provozu daný software umožňuje, případně jaká podpora je pro něj k dispozici.** Velkou roli hraje i poslání, velikost a typ knihovny, možný typ provozovaného katalogu, uživatelé knihovny, kooperativní projekty, do kterých je knihovna zapojena apod. (podrobnosti o výběru softwaru jsou uvedeny v samostatné kapitole).

10.1 Software vytvářený na míru pro konkrétní knihovnu

Přestože dnes existují knihovny, které používají software vytvořený vlastními silami, je to spíše výjimečné[2)] a tuto možnost zde uvádíme pouze pro úplnost.

Vytváření vlastního softwaru nelze rozhodně doporučit kvůli náročnosti na finanční i personální zdroje.

10.2 Komerční software

V ČR se používá několik komerčních (uzavřených) knihovních softwarů. Jejich cena závisí na

obchodním modelu a cenové politice dodavatelské firmy, na způsobu provozu softwaru, na velikosti fondu knihovny, počtu licencí pro uživatele (včetně licencí pro pracovníky) a na tom, které funkce/moduly softwaru knihovna potřebuje. Cenu knihovního softwaru může ovlivnit také potřeba propojení s produkty třetích stran (např. RFID, zapojení knihovního softwaru do různých kooperativních projektů apod.).

Většina komerčních knihovních softwarů, které se u nás používají, vznikla v ČR nebo na Slovensku, takže reflektují potřeby českých knihoven a zavedené národní postupy. Výhodou komerčních softwarů je to, že dodavatelské firmy se obvykle starají o rozvoj svého softwaru a zavádění nových trendů i o aplikaci knihovních a dalších standardů v softwaru. Zajišťují také zavádění softwaru v knihovně (včetně převodu dat a dalších souvisejících činností), mohou zajistit i jeho nastavení a správu, provoz apod. V mnoha případech jsou tyto firmy schopné knihovnám navrhnout a doporučit vhodné postupy nebo poskytnout konzultace týkající se souvisejícího hardwaru a softwaru. Knihovny tak nemusí pro tuto činnost hledat a zaměstnávat odborné pracovníky pro správu IT nebo knihovního softwaru a mohou se věnovat jiným činnostem[3].

Při volbě komerčního softwaru musí knihovna počítat s tím, že nelze změnit dodavatelskou firmu, aniž by bylo nutné změnit samotný používaný software. Knihovna také nemá přístup ke zdrojovému kódu softwaru a nemůže jej[4] měnit nebo přizpůsobovat svým potřebám. Většinou má také omezené možnosti ovlivnit další vývoj softwaru.

10.3 Svobodný knihovní software

Svobodné (otevřené) knihovní softwary využívají některou z tzv. svobodných/otevřených licencí, která umožňuje sdílení zdrojového kódu softwaru a využívání softwaru bez nutnosti platit za uživatelské licence při pořízení nebo při přechodu na vyšší verzi.

Svobodný software může knihovna přizpůsobit svým potřebám nebo dále rozvíjet a výsledky své práce může dále sdílet s dalšími v rámci tzv. komunity[5]. Toto sdílení mj. v praxi znamená, že není nutné opakovaně platit za získání nových funkcí, pokud již byly jednou vytvořeny[6].

Komunita kolem svobodného softwaru obvykle navzájem komunikuje a spolupracuje nejen při rozvoji softwaru, ale i v dalších oblastech, např. při řešení různých problémů a dotazů souvisejících s prací se softwarem v knihovnách. Využívá k tomu e-mailové konference či jiné formy komunikace, sdílí metodické materiály nebo zkušenosti apod.

Velkou výhodou svobodných softwarů je možnost časově neomezeného testování jejich vlastností na demo verzi či sdíleném testovacím serveru, na vlastní instalaci s daty konkrétní knihovny apod. To výrazně přispívá k tomu, aby se knihovna mohla kvalifikovaně rozhodnout, zda daný software skutečně vyhovuje jejím potřebám.

Svobodný software není přímo propojen s žádnou firmou. Knihovna si proto sama může vybrat nejen software, ale také se rozhodnout, zda bude provoz knihovního softwaru zajišťovat sama vlastními silami nebo nějakou formou outsourcingu, např. pomocí externí podpory či provozu formou služby, v cloudu atd. V případě nespokojenosti může knihovna změnit provozovatele softwaru nebo formu externí podpory a nemusí měnit knihovní software.

Přestože za pořízení nebo přechod na vyšší verzi svobodného knihovního softwaru knihovna nemusí platit, nevyhne se samozřejmě nákladům na jeho provoz. Podle formy provozování to může zahrnovat náklady na externí podporu nebo hostování systému či provoz v cloudu, případně na osobní náklady (IT pracovník, systémový knihovník apod.), na pořízení a provoz serveru a další technické infrastruktury apod.

Svobodný knihovní software s sebou ovšem nese odpovědnost, především za implementaci standardů a interoperabilitu s národním prostředím, s externími službami a aplikacemi nebo se spolupracujícími subjekty. To mimo jiné vyžaduje aktivní přístup a také kvalifikované pracovníky s dostatečným přehledem v oblasti knihovních standardů, správy IT apod. U svobodného softwaru nese tuto odpovědnost komunita daného softwaru, kterou tvoří uživatelé (knihovny) a případně i poskytovatelé podpory. Pokud se některá knihovna rozhodne provozovat sama svůj katalog s využitím svobodného knihovního softwaru, musí s touto odpovědností počítat.

Na rozdíl od situace před několika lety, kdy české knihovny začaly svobodné knihovní softwary využívat, dnes však již existují subjekty, které knihovnám nabízejí správu svobodných knihovních softwarů formou služby. V tom případě se využívání svobodných softwarů nemusí nijak lišit od využívání knihovních softwarů dodávaných komerčními firmami.

Při zvažování, zda je pro vaši knihovnu vhodné využívání svobodného softwaru, může pomoci přehledný rozhodovací diagram v příloze.

1)
Příkladem nemodulárních softwarů jsou svobodné softwary Koha a Evergreen. O modulech se naopak obvykle hovoří v případě komerčních softwarů, přičemž možnost získání jednotlivých modulů je součástí cenové politiky dané firmy.
2)
Příkladem je Městská knihovna v Praze, která provozuje vlastní, na míru vytvořený knihovní software Koniáš.
3)
To, že se o knihovní software stará externí firma, však kromě výhod může vést k tomu, že se z knihoven vytrácejí určité typy znalostí a dovedností nutných ke kvalifikovanému rozhodování v oblasti IT.
4)
Výjimku představují standardní možnosti nastavení/přizpůsobení, které daný software nabízí.
5)
Je však vhodné zvážit, zda změny a přizpůsobení nemohou být ohroženy dalším vývojem softwaru. Pokud se totiž změny a přizpůsobení nezahrnou do oficiální verze zdrojového kódu softwaru, existuje riziko, že při rozvoji nových funkcí a verzí nebudou tyto úpravy kompatibilní s novými verzemi a přestanou fungovat. Proto je důležité usilovat o to, aby vylepšení a nové funkce softwaru byly zahrnuty do oficiální verze zdrojového kódu softwaru.
6)
Ostatně svobodné knihovní softwary obvykle vznikly tak, že jejich vývoj zaplatila některá knihovna/knihovny a zdrojový kód následně poskytla v rámci otevřené licence dalších knihovnám. Tyto knihovny (často spolu se subjekty poskytujícími podporu pro daný software) nadále sdílejí

náklady na další vývoj softwaru. Financují jej buď přímo ze svého rozpočtu, nebo nepřímo prostřednictvím práce svých zaměstnanců, případně využívají, sponzory, granty, dotace apod.

From:
https://prirucky.ipk.nkp.cz/ - **Metodické příručky pro knihovny**

Permanent link:
https://prirucky.ipk.nkp.cz/aks/typy_knihovniho_softwaru

Last update: **2022/01/08 19:09**